विशेषः। सा हिन्दोलरागस्य पत्नी। अस्या ध्यानं यथा,—

“प्रदोषकाले गृहसम्प्रविष्टा
प्रदीपहस्ताऽरुणगात्रवस्त्रा।
सीमन्तसिन्दूरविराजमाना
सुरक्तमाल्या किल दीपिकेयम्॥”

तस्या गानकालः सायाह्नः। इति सङ्गीतदामोदरः॥ (प्रदीपः। यथा, रघुः।६।७०।

“स ललितकुसुमप्रवालशय्यां
ज्वलितमहौषधिदीपिकासनाथाम्॥”)

प्रकाशिकायाम्, त्रि॥

दीपिता, [ऋ] त्रि, (दीपयतीति। दीप+णिच्+तृच्।) दीप्तिकर्त्ता। इति व्याकरणम्॥

दीप्तं, क्ली, (दीपी दीप्तौ+क्तः। “श्वीदितो निष्ठायाम्।” ७।२।१४। इति नेट्।) स्वर्णम्। हिङ्गु। इति राजनिर्घण्टः॥ (स्वर्णशब्दे हिङ्गुशब्दे च विवृतिरस्य ज्ञेया॥)

दीप्तः, पुं, (दीप+क्तः।) निम्बुकः। सिंहः। इति राजनिर्घण्टः॥ (नासागतरोगविशेषः। यथा, सुश्रुते उत्तरतन्त्रे २२ अध्याये।

“घ्राणे भृशं दाहसमन्विते तु
विनिःसरेद्धूम इवेह वायुः।
नासा प्रदीप्तेव च यस्य जन्तो-
र्व्याधिस्तु तं दीप्तमुदाहरन्ति॥”

अस्य प्रतिषेधमाह तत्रैव २३ अध्याये।

“दीप्ते रोगे पैत्तिकं संविधानं
कुर्य्यात् सर्व्वं स्वादु यच्छीतलञ्च॥”)

दीप्तः, त्रि, (दीप+क्तः।) निर्भासितः। दग्धः। ज्वलितः। इति मेदिनी। ते, २५॥ (यथा, हरिवंशे। १६८।३।

“ततः शकुनयो दीप्ता मृगाश्च क्रूरभाषिणः।
दीप्तायां दिशि भाषन्तो भयमावेदयन्ति मे॥”)

दीप्तकं, क्ली, (दीप्तमेव। स्वार्थे कन्।) स्वर्णम्। इति राजनिर्घण्टः॥

दीप्तजिह्वा, स्त्री पुं, (दीप्ता जिह्वा यस्याः।) उल्कामुखी शृगाली। इति हारावली।७६॥ (प्रदीप्तजिह्वे, त्रि। यथा, महाभारते। १। २२६। ३७।

“दीप्ताक्षो दीप्तजिह्वश्च संप्रदीप्तमहाननः॥”)

दीप्तपिङ्गलः, पुं, (दीप्तः पिङ्गलश्च। दीप्तं स्वर्णं तद्वत् पिङ्गलो वा।) सिंहः। इति राजनिर्घण्टः॥

दीप्तरसः, पुं, (दीप्त उज्ज्वलो रसो यस्य।) किञ्चुलुकः। इति शब्दचन्द्रिका॥

दीप्तलोचनः, पुं, (दीप्ते लोचने नेत्रे यस्य।) विड़ालः। इति राजनिर्घण्टः॥

दीप्तलोहं, क्ली, (दीप्तं लोहमिव।) कांस्यम्। इति राजनिर्घण्टः॥

दीप्ता, स्त्री, (दीप्त+टाप्।) लाङ्गलिकावृक्षः। इति रत्नमाला॥ ज्योतिष्मती। सातला। इति राजनिर्घण्टः॥

दीप्ताक्षः, पुं, (दीप्ते अक्षिणी यस्य।) विड़ालः। इति शब्दरत्नावली॥ (प्रदीप्तनेत्रे, त्रि। यथा, महाभारते। १। २२६। ३७।

“दीप्ताक्षो दीप्तजिह्वश्च संप्रदीप्तमहाननः॥”)

दीप्ताग्निः, पुं, (दीप्तः अग्निर्जठराग्निर्यस्य।) अगस्त्यः। इति त्रिकाण्डशेषः॥ (प्रदीप्तो वह्निः। यथा, भट्टिः। २। २।

“सधूमदीप्ताग्निरुचीनि रेणु-
स्तान्तोत्पलान्याकुलषट्पदानि॥”)

तीक्ष्णजठरानलयुक्ते, त्रि॥ (यथा, सुश्रुते। १। २०।

“साम्प्रतोऽल्पतया वापि दीप्ताग्नेस्तरुणस्य च॥”)

दीप्ताङ्गः, पुं, (दीप्तं भासितमङ्गमस्य।) मयूरः। इति शब्दरत्नावली॥

दीप्तिः, स्त्री, (दीप+क्तिन्।) दीपनम्। तत्पर्य्यायः। प्रभा २ रुक् ३ रुचिः ४ त्विट् ५ भा ६ भाः ७ छविः ८ द्युतिः ९ रोचिः १० शोचिः ११। इत्यमरः।१।४।३४॥ वाणवेगस्य तीव्रता। स्त्रिया अयत्नजगुणः। इति हेमचन्द्रः।२।१३॥

“कान्तिरेव वयोभोगदेशकालगुणादिभिः।
उद्दीपितातिविस्तारं प्राप्ता चेद्दीप्तिरुच्यते॥”
इत्युज्ज्वलनीलमणिः॥

(यथा, साहित्यदर्पणे। ३। १३१।

“कान्तिरेवातिविस्तीर्णा दीप्तिरित्यभिधीयते॥”)

लाक्षा। कांस्यम्। इति राजनिर्घण्टः॥

दीप्तिकः, पुं, (दीप्त्या कायतीति। कै+कः।) दुग्धपाषाणवृक्षः। इति राजनिर्घण्टः॥

दीप्तोपलः, पुं, (दीप्तः सूर्य्यकिरणसम्पर्कात् ज्वलितः उपलः।) सूर्य्यकान्तमणिः। इति राजनिर्घण्टः॥

दीप्यः, पुं, (दीपाय अग्निदीपनाय हितमिति। दीप+“तस्मै हितम्।” ५।१।४। इति अपूपादित्वात् पक्षे यत्।) यमानी। (अस्य पर्य्यायो यथा,—

“यमानी दीप्यको दीप्यो भूतिकश्च यमानिका॥”
इति वैद्यकरत्नमालायाम्॥)

जीरकः। इति राजनिर्घण्टः॥ (दीपाय साधुरिति। दीप+“तत्र साधुः।” ४।४।९८। इति यत्।) मयूरशिखा। रुद्रजटा इति ख्याता। इत्यमरः। २। ४। १११॥

दीप्यकं, क्ली, (दीपाय हितं साधुरिति वा। दीप+यत्। ततः स्वार्थे कन्।) अजमोदा। यमानी। (यथा भावप्रकाशे क्षुद्ररोगाधिकारे।

“सैन्धवं चन्दनं कुष्ठं दीपकञ्च फलं पृथक्॥”)

बर्हिचूड़ा। इति मेदिनी। के, १०५॥

दीप्यकः, पुं, (दीप्य+संज्ञायां स्वार्थे वा कन्।) अलङ्कारः। यमानी। (अस्य पर्य्याया यथा,—

“यमानी दीप्यको दीप्यो भूतिकश्च यमानिका॥”
इति वैद्यकरत्नमालायाम्॥)

लोचमस्तकः। इति भरतधृतरभसः॥ (अजमोदा। तत्पर्य्यायो यथा,—

“अजमोदा खराश्वा च मायूरो दीप्यकस्तथा।
तथा ब्रह्मकुशा प्रोक्ता कारवी लोचमस्तका॥”
इति भावप्रकाशस्य पूर्व्वखण्डे प्रथमभागे॥)

दीप्रः, त्रि, (दीप्यते इति। दीप+“नमिकम्पिस्म्यजसकमहिंसदीपो रः।” ३।२।१६७। इति रः।) दीप्तिविशिष्टः। इति व्याकरणम्॥ (यथा कथासरित्सागरे। २५। १३५।

“क्वचित् क्वचिच्चिताज्योतिर्दीप्रदीपप्रकाशितम्॥”)

दीयमानः, त्रि, (दीयते इति। दा+कर्म्मणि शानच्।) वर्त्तमानदानसम्बन्धिवस्तु। इति व्याकरणम्। यथा, कल्पचिन्तामणौ।

“विवाहोत्सवयज्ञेषु अन्तरा मृतसूतके।
पूर्व्वसङ्कल्पितं द्रव्यं दीयमानं न दुष्यति॥”
इति तिथ्यादितत्त्वम्।

दीर्घं, त्रि, (दृणातीति। दॄ विदारणे+बाहुलकात् घञ्।) आयतम्। इत्यमरः। ३।१।६६। (यथा मेघदूते। १०३।

“दीर्घोच्छ्वासं समधिकतरोच्छ्वासिना दूरवर्त्ती
सङ्कल्पैस्तैर्विशति विधिना वैरिणा रुद्धमार्गः॥”)

दीर्घः, पुं, (दॄ+बाहुलकात् घञ्।) लताशालवृक्षः। (यथा, वैद्यकरत्नमालायाम्।

“ताक्ष्योऽश्वकर्णः कुशिको बल्यो दीर्घो लताद्रुमः॥”)

इत्कटः। इति रत्नमाला॥ रामशरः। उष्ट्रः। इति राजनिर्घण्टः॥ पञ्चमषष्ठसप्तमाष्टमराशयः। यथा। वृश्चिककन्याऽङ्गपतिर्वणिजो दीर्घाः। इति ज्योतिषतत्त्वम्॥ द्विमात्रवर्णः। तद्यथा। आ ई ऊ ॠ ए ऐ ओ औ। गुरुवर्णः। इति व्याकरणम्॥ (दीर्घलक्षणं यथा,—

“एकमात्रो भवेद्ध्रस्वो द्विमात्रो दीर्घ उच्यते।
त्रिमात्रस्तु प्लुतो ज्ञेयो व्यञ्जनञ्चार्द्धमात्रकम्॥”)

दीर्घकणा, स्त्री, (दीर्घा कणेति नित्यकर्म्मधारयः।) गौरजीरकः॥ इति राजनिर्घण्टः॥

दीर्घकण्टकः, पुं, (दीर्घः कण्टकोऽस्य।) वर्व्वुरः। इति राजनिर्घण्टः॥

दीर्घकण्ठकः, पुं, (दीर्घः कण्ठोऽस्य। कप्।) वकपक्षी। इति शब्दचन्द्रिका॥

दीर्घकन्दकं, क्ली, (दीर्घः कन्दो यस्य। कप्।) मूलकम्। इति राजनिर्घण्टः॥ (मूलकशब्देऽस्य गुणादयो विज्ञेयाः॥)

दीर्घकन्दिका, स्त्री, (दीर्घकन्दक+टाप् अत इत्वञ्च।) मुषली। इति राजनिर्घण्टः॥

दीर्घकन्धरः, पुं, (दीर्घः कन्धरो यस्य।) वकः। इति राजनिर्घण्टः॥

दीर्घकाण्डः, पुं, (दीर्घः काण्डो यस्य।) गुण्डतृणम्। इति राजनिर्घण्टः॥

दीर्घकाण्डा, स्त्री, (दीर्घः काण्डोऽस्याः।) पातालगरुड़ीलता। इति राजनिर्घण्टः॥

दीर्घकीलः, पुं, (दीर्घः कीलः शाखादण्डो यत्र।) अङ्कोठवृक्षः। इति राजनिर्घण्टः॥

दीर्घकीलकः, पुं, (दीर्घकील+स्वार्थे कन्।)अङ्कोठवृक्षः। इति जटाधरः॥

दीर्घकूरकं क्ली, (दीर्घं कूरकमन्नम्।) राजान्नम्। इति राजनिर्घण्टः॥